
Igor MARTINOVIĆ

KAZNENOPRAVNI
ASPEKTI OBITELJSKOG
NASILJA

Empirijski podaci, pa i svakodnevno iskustvo, uče nas da su žrtve obiteljskog nasilja u najvećem broju slučajeva žene: iako na prvi pogled stereotipna, slika muža zlostavljača i žene žrtve često jednostavno prikazuje društvenu stvarnost. Obiteljsko se nasilje stoga nameće kao nezaobilazna tema cijeloj plejadi društvenih i humanističkih znanosti (sociologiji, psihologiji, kriminologiji, viktimologiji itd.), a osobito onim smjerovima koji se bave specifičnostima žena kao žrtava kriminaliteta. Međutim, raspravu o obiteljskom nasilju u današnjem svijetu teško je zamisliti a da se ne pokuša osmisliti pravedan, suvremen i učinkovit pravni okvir za njegovo suzbijanje. U ovom će se radu spomenutoj problematici stoga pristupiti iz kaznenopravnog diskursa.

Kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji u hrvatsko je kazneno zakonodavstvo prvi put uvedeno Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN 129/00). Naime, dok su se prije uvođenja objedinjene inkriminacije slučajevi obiteljskog nasilja podvodili pod zakonske opise drugih kaznenih djela (npr. tjelesna ozljeda, uvreda, bludne radnje), 2000. godine taj je oblik nasilja inauguriran kao samostalno kazneno djelo. Novo zakonodavno rješenje, iako motivirano plemenitim kriminalnopolitičkim ciljem suzbijanja obiteljskog nasilja, kao i potrebom za usklađivanjem Kaznenog zakona s međunarodnopravnim instrumentima, u praktičnoj je primjeni naišlo na značajne probleme, osobito u pogledu preklapanja odredaba Kaznenog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. U radu će biti prikazani razlozi navedenih teorijskih i praktičnih razilaženja te će se nastojati ponuditi rješenja koja bi *de lege ferenda* mogla dovesti do boljeg i ujednačenijeg zakonskog okvira i, samim time, učinkovitije borbe protiv nasilja u obitelji.

MEĐUNARODNOPRAVNI INSTRUMENTI ZAŠTITE OD NASILJA U OBITELJI

Republika Hrvatska stranka je brojnih međunarodnopravnih instrumenata koji za cilj imaju suzbijanje obiteljskog nasilja, osobito kad je riječ o nasilju nad ženama i djecom.

Jedan je od najznačajnijih takvih instrumenata Deklaracija Ujedinjenih naroda o uklanjanju nasilja nad ženama iz 1993. godine, koja nasilje nad ženama definira kao “bilo kakav akt nasilja koje se temelji na rodu i spolu, a koji kao posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju u žena, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu”.¹

Posebno mjesto u domaćem pravnom sustavu zauzima Fakultativni protokol uz Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena, koji je u Hrvatskoj ratificiran 2003. godine.² Fakultativni protokol uvodi konkretan mehanizam zaštite žrtava diskriminacije, omogućujući žrtvi, poslije iscrpljenja domaćih pravnih sredstava, podnošenje pritužbe Odboru za uklanjanje diskriminacije žena. Time je učinjen pozitivan odmak od dominantno deklarativnih normi, kakve se najčešće susreću u području suzbijanja rodne diskriminacije na međunarodnoj razini.

Sljedeći je relevantan dokument za Republiku Hrvatsku Preporuka Odbora ministara Vijeća Europe o zaštiti žena od nasilja [Rec (2002.) 5],³ koja nasilje u obitelji definira kao “nasilje koje se događa u obitelji ili kućanstvu, uključujući fizičku i mentalnu agresiju, emocionalno i psihološko zlostavljanje, silovanje i seksualno zlostavljanje, incest, silovanje među supružnicima, stalnim ili povremenim partnerima i ukućanima, zločine počinjene radi časti, žensko genitalno i seksualno sakaćenje i ostale tradicijske običaje štetne za žene, kao što su prisilni brakovi”. Nasilje nad ženama Preporuka definira slično UN-ovoj Deklaraciji.

Osim navedenih, obiteljskim se nasiljem bavi i niz drugih međunarodnopravnih instrumenata (primjerice, Deklaracija o postizanju stvarne ravnopravnosti spolova Vijeća Europe iz 2009. godine i Konvencija o pravima dje-

---

1 Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama, donesena na Općoj skupštini Ujedinjenih naroda 20. prosinca 1993. godine, Rezolucija 48/104.

2 Zakon o potvrđivanju Fakultativnog protokola uz Konvenciju o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena (*Narodne novine – Međunarodni ugovori*, broj 14/03).

3 Preporuka Rec (2002.) 5 Odbora ministara državama članicama o zaštiti žena od nasilja i Memorandum s objašnjenjima.

teta⁴). Međutim, široko obuhvatne formulacije kakve susrećemo u citiranim instrumentima međunarodnog prava domaćem pravu u kontekstu suzbijanja obiteljskog nasilja ostavljaju širok diskrecijski prostor. Stoga je pri obradi kaznenopravnih aspekata obiteljskog nasilja pozornost nužno usmjeriti prije svega na domaće pravne izvore.

NASILNIČKO PONAŠANJE U OBITELJI U HRVATSKOM KAZNENOM I PREKRŠAJNOM ZAKONODAVSTVU OD 1999. DO 2010. GODINE

Na komparativnoj je razini izdvajanje obiteljskog nasilja kao samostalnoga kaznenog djela, odnosno prekršaja, razmjerna rijetkost. Naime, zemlje kontinentalnoga kruga, koje su tradicionalno uzor hrvatskom kaznenom zakonodavstvu (Njemačka, Austrija i Švicarska), ne predviđaju nasilje u obitelji kao izdvojeno kazneno djelo. Takvo kazneno djelo ne poznaje ni Francuska. Srodna kaznena djela imaju, doduše, Italija (članak 572. talijanskoga Kaznenog zakonika) i Slovenija (članak 191. slovenskoga Kaznenog zakonika). Švedski model, koji pojedini autori (Sedmak i sur., 2005.) spominju kao normativni uzor izdvajanja obiteljskog nasilja kao samostalne inkriminacije, nasilje (tj. "povredu integriteta") nad ženom, odnosno članom obitelji, ne predviđa kao samostalno kazneno djelo, nego kao kvalificirani oblik pojedinih kaznenih djela protiv osobne slobode.

Unatoč tome, u hrvatskom kaznenom i prekršajnom pravu posljednjih se godina nasilje u obitelji nastoji afirmirati kao samostalna inkriminacija. Počeci takvog pristupa našeg zakonodavca sežu u 1999. godinu. U nastavku će se dati kratak pregled propisa kojima je u razdoblju od te godine do danas nasilje u obitelji bilo predviđeno kao samostalno kažnjivo djelo.

Dana 1. srpnja 1999. godine na snagu je stupio Obiteljski zakon (NN 162/98; u daljnjem tekstu: "stari" OZ), čiji je tadašnji članak 118. glasio: "U obitelji je zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog druga ili bilo kojeg punoljetnog člana obitelji." U slučaju kršenja predmetne norme primjenjivala se kaznena odredba iz članka 362. istog zakona: "Bračni drug ili bilo koji punoljetni član obitelji koji se protivno članku 118. ovoga Zakona u obitelji nasilnički ponaša kaznit će se za prekršaj kaznom zatvora u trajanju od 30 dana." Nasilničko ponašanje u obitelji tim je zakonom prvi put postalo samostalno kažnjivo djelo.

⁴ Zakon o ratifikaciji Konvencije o pravima djeteta (Službeni list SFRJ 15/90, *Narodne novine – Međunarodni ugovori*, 12/93, 20/97).

Godine 2000. Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona (NN 129/00) uvedeno je kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji (članak 215.a), koje glasi: “Član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.”⁵ Zakonodavac je uvođenjem toga kaznenog djela nastojao udovoljiti pozivu da se takva ponašanja inkriminiraju, koji je iskazan u međunarodnopravnim instrumentima (Turković, u Novoselec i sur., 2007.b). Međutim, time je nehotice stvoren i paralelizam u odnosu na članak 362. tadašnjeg Obiteljskog zakona, pa je otvorenim ostalo pitanje razgraničenja između novouvedenoga kaznenog djela i postojećeg prekršaja.

Normativno se stanje ponovno mijenja 2003. godine: donesen je novi Obiteljski zakon (NN 116/03), koji više ne predviđa prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji. To ipak ne znači da taj prekršaj prestaje postojati; materiju prekršajnog sankcioniranja obiteljskog nasilja preuzima istodobno donesen Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 116/03; u daljnjem tekstu: “stari” ZZNO).

Taj je zakon bio relativno kratka vijeka. Naime, 2009. godine na snagu je stupio novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji (NN 137/09, 14/10, 60/10; u daljnjem tekstu: ZZNO). Trenutačno u hrvatskom kaznenom i prekršajnom zakonodavstvu postoje dva zakona koja propisuju nasilničko ponašanje u obitelji kao kažnjivo djelo: Kazneni zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji.

Tablica 1.

Zakoni koji propisuju nasilničko ponašanje u obitelji kao kazneno djelo i prekršaj od 1999. do 2010. godine

	1999. – 2000.	2000. – 2003.	2003. – 2009.	2009. – 2010.
“Stari” OZ	+	+	-	-
Kazneni zakon	-	+	+	+
“Stari” ZZNO	-	-	+	-
ZZNO	-	-	-	+

KAZNENO DJELO NASILNIČKOG PONAŠANJA U OBITELJI

Kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji uvedeno je u Kazneni zakon novelom iz 2000. godine. To je djelo *delictum proprium*: počiniti ga može samo član obitelji. Člankom 89. stavkom 30. određeno je tko sve u smislu

⁵ Prvotno je bila predviđena kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine, no novelom Kaznenog zakona (NN 71/06) iz 2006. godine povišeni su minimum i maksimum kazne zatvora.

Kaznenog zakona ima položaj člana obitelji. U tu kategoriju pripadaju: bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, rođak po krvi u ravnoj lozi, posvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno i srodnik po tazbini do drugog stupnja zaključno. Problemi se mogu javiti u vezi s definiranjem izvanbračnog druga. Od pomoći nam u tom smislu može biti Obiteljski zakon, koji u svojem članku 3. izvanbračnu zajednicu definira kao “životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete”. Ipak, prijeporno je može li se takvu definiciju nekritički transponirati u sferu kaznenog zakonodavstva. Nadalje, važno je uočiti da u pogledu definiranja obitelji (odnosno njenih članova) između Kaznenog zakona i ZZNO-a postoje određene razlike. Opseg razlika nešto je manji nego što je bio u vrijeme “starog” ZZNO-a, no one još postoje: ZZNO obitelj definira nešto šire od Kaznenog zakona.

Pitanje pripadnosti određene osobe kategoriji člana obitelji kao sporno se pojavljivalo i u sudskoj praksi (Garačić, 2009.). Praksa je, primjerice, zauzela stav da se bivša supruga oštećenika, koja s njim ne živi u zajedničkom kućanstvu, ne smatra članom obitelji i samim time ne može biti počinitelj kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji iz članka 215.a Kaznenog zakona (Županijski sud u Dubrovniku, Kv-168/04).

Daljnji, mnogo značajniji teorijski i praktični problem jest radnja počinjenja kaznenog djela, koju Kazneni zakon alternativno određuje kao nasilje, zlostavljanje ili osobito drsko ponašanje. Nasilje u obitelji poblize je definirano člankom 4. ZZNO-a, no s obzirom na to da taj zakon nije *lex specialis* u odnosu na Kazneni zakon niti je kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji blanketno djelo (koje bi izrijekom upućivalo na ZZNO), definicija koju ZZNO pruža može biti samo informativnoga karaktera. Prema ZZNO-u nasilje u obitelji je *genus proximus* sljedećih oblika nasilja: tjelesnog nasilja, tjelesnoga kažnjavanja, psihičkog nasilja, spolnog nasilja i ekonomskog nasilja. Budući da je riječ o primjericnom nabranjanju, koje ne isključuje mogućnost postojanja drugih oblika nasilja, ova se podjela može prihvatiti i u kaznenom pravu. Sličnim se podjelama nasilja rukovodi i teorija (Turković, u Novoselec i sur., 2007.b). Što se pak tiče zlostavljanja, riječ je o pojmu koji je leksički teško razlikovati od pojma nasilja. Stoga možemo zaključiti da “navedeni pojmovi pokrivaju iste oblike ponašanja”, pa bi bilo dovoljno “da zakonodavac govori samo o nasilju” (Turković, u Novoselec i sur., 2007.b, 212). Neki autori ipak smatraju da zlostavljanje

“obuhvaća postupke koji su slabijeg intenziteta od nasilja” (Pavišić i sur., 2007., 535), drugi pak da taj pojam označava “izazivanje fizičke ili psihičke boli jačeg intenziteta” (Bačić i Pavlović, 2001., 195), no kako su ionako obje radnje elementi zakonskog opisa koji su vezani disjunktivnim veznikom “ili”, to je u krajnjoj liniji nebitno. Treći je modalitet radnje počinjenja kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji osobito drsko ponašanje. Tim se pojmom označava bahato ponašanje, vrijeđanje, izrugivanje i sl. Riječ je o ponašanju koje odstupa od normalnog ponašanja, a odstupanje je jačeg intenziteta nego kod “običnoga” nepristojnog ponašanja (Pavišić i sur., 2007.).

Lako je uočiti da su modaliteti radnje počinjenja ovoga kaznenog djela (nasilje, zlostavljanje ili osobito drsko ponašanje) izuzetno širokog opsega. Zbog toga je uobičajenim kaznenopravnim metodama tumačenja teško doprijeti do sadržaja i smisla odredbe članka 215.a. Ni sudska praksa nije u pogledu interpretacije zauzela jedinstven stav, pa jedino preostaje primijeniti kazuistički pristup, što je vrlo upitno iz aspekta pravne sigurnosti. Brojni autori (Novoselec, 2007.a; Turković, u Novoselec i sur., 2007. b) s razlogom izražavaju bojazan da se time krši načelo određenosti zakona: naime, neodređenom formulacijom sudac je doveden u poziciju da odlučuje o tome koje je ponašanje kažnjivo, što je inače prerogativ zakonodavca. Premda je sudska praksa u tom području ponešto divergentna, u nastavku će se dati prikaz nekoliko slučajeva u kojima se odlučuje o podvodivosti konkretnih činjeničnih stanja pod zakonski opis toga kaznenog djela.

Kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji čini optuženik koji je učestalo, u alkoholiziranom stanju, svojoj supruzi u nazočnosti djece upućivao pogrdne riječi poput “kurvo”, “jeb’o ti pas mater”, “jebem ti mater”, “pička ti materina”, “sve ću zapaliti” itd., pri čemu bi na nju fizički nasrtao, odgurivao je, čupao za kosu i udarao po licu (Županijski sud u Bjelovaru, Kž-175/05). Jednako tako, to kazneno djelo čini optuženik koji je tijekom godinu dana pijan gotovo svakodnevno vrijeđao suprugu i sina, psovao ih i vikao na njih te im prijetio da će ih ubiti, dok je suprugu konopom udario po obrazu, govorio joj da je kurva itd. (Vrhovni sud RH, I Kž-1040/07). Optuženik koji je pijan vrijeđao izvanbračnu ženu, stavljao joj nož pod grlo, prijetio joj da će je baciti pod tramvaj, pljuskaio je, vukao za kosu i udarao njezinom glavom o zid također je počinio to djelo (Županijski sud u Zagrebu, K-131/03). Ako su se pak optuženik i oštećenica međusobno svađali i vrijeđali, pri čemu je optuženik “ugrozio dostojanstvo i tjelesnu sigurnost oštećenice” (Županijski sud u Zagrebu, Kž-914/07),

prema mišljenju suda nije riječ o nasilju, zlostavljanju ili osobito drskom ponašanju, pa samim time nema ni toga kaznenog djela.

Sud je u pojedinim slučajevima tražio i da ponašanje počinitelja bude “nemotivirano” i da nije izolirani incident (Županijski sud u Zagrebu, Kž-1254/07; Županijski sud u Zagrebu, Kž-914/07). Potonje su dvije presude umnogome problematične. Naime, isticanje motiviranosti počinitelja i ponavljanosti nasilja kao dodatnih uvjeta za ostvarenje zakonskog opisa kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji ne može se temeljiti ni na jednoj od dopuštenih metoda tumačenja kaznenog zakonodavstva. Unatoč nadi da su takve i slične stranputice uzrokovane pravno-tehničkim razlozima, teško se oteći dojmu da je ponegdje riječ i o preferiranju počinitelja nauštrb žrtve obiteljskog nasilja.

Za postojanje kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji ipak nije dovoljno samo nasilje, zlostavljanje ili osobito drsko ponašanje, nego je potrebno i da član obitelji bude doveden u ponižavajući položaj. Teorijski je položaj tog uvjeta sporan. Naime, pojedini autori tvrde da je dovođenje u ponižavajući položaj objektivni uvjet kažnjivosti, pa da zato ne mora biti obuhvaćeno počiniteljevom namjerom (Turković, u Novoselec i sur., 2007.b). Međutim, Vrhovni sud u nekoliko presuda implicite tvrdi da je potrebno htijenje posljedice, tj. da dovođenje u ponižavajući položaj treba biti obuhvaćeno počiniteljevom namjerom, odnosno govori o “svijesti i htijenju okrivljenika da zlostavljanjem i nasiljem dovodi u ponižavajući položaj” (Vrhovni sud RH, I Kž-251/04; Vrhovni sud RH Kzz-6/09-2). Drugdje pak praksa ipak smatra kako je “ponižavajući položaj objektivni (...) uvjet kažnjivosti” (Vrhovni sud RH III Kr 149/08-3). Neki se autori (Pavišić i sur., 2007.; Bačić i Pavlović, 2001.) o tom pitanju ne izjašnjavaju. Praktične implikacije takvih razlika u shvaćanjima nisu male, pa je potrebno utvrditi koje je poimanje pravilno.⁶

O objektivnim uvjetima kažnjivosti malo se pisalo u domaćoj literaturi. Bačić ih naziva “međupodručjem” izvan strukture kaznenog djela (Bačić, 1998.). Među objektivne uvjete kažnjivosti njemački autori tradicionalno svrstavaju vrlo heterogene okolnosti, kojima je zajedničko to što

6 Sličan se problem javlja i kod kaznenog djela nasilničkog ponašanja iz članka 331., gdje se također zahtijeva da žrtva bude dovedena u ponižavajući položaj. Cvitanović, komentirajući članak 331., ne spominje ponižavajući položaj kao objektivni uvjet kažnjivosti, nego tvrdi da u slučaju da žrtva ne bude dovedena u ponižavajući položaj, “nisu ostvarena sva obilježja kaznenog djela” (Cvitanović, u Novoselec i sur., 2007.b, 391). Budući da dovođenje u ponižavajući položaj smješta u kategoriju obilježja kaznenog djela, očito smatra da bi ono trebalo biti obuhvaćeno krivnjom počinitelja.

predstavljaju pretpostavke kažnjivosti koje su izvan “redovne” strukture kaznenog djela. Pojedini objektivni uvjeti kažnjivosti suzuju kažnjivost, čime olakšavaju položaj građana i na taj način ne dolaze u sukob s načelom krivnje. Za razliku od tih, “pravih” objektivnih uvjeta kažnjivosti, “nepravi” objektivni uvjeti kažnjivosti (Novoselec, 2007. a) nisu usklađeni s načelom krivnje. Njihova je primjena u kaznenom pravu stoga iznimna, a najčešće se opravdava izvanpravnim razlozima. Široku primjenu objektivnih razloga kažnjivosti osuđuje i Roxin, govoreći o “prenapregnutosti” (*Überdehnung*) te kategorije u tradicionalnoj njemačkoj kaznenopravnoj znanosti (Roxin, 2006.).

Svako je prekoračenje načela krivnje nesumnjivo upitno, s obzirom na to da se time na mala vrata uvodi objektivna odgovornost. Autor ovog članka zato smatra da se u slučaju kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji dovođenje drugog člana obitelji u ponižavajući položaj ne treba smatrati objektivnim uvjetom kažnjivosti, već obilježjem kaznenog djela, na koje se, shodno tome, treba protezati počiniteljeva krivnja.

Sljedeće pitanje koje se postavlja u ovom kontekstu jest koje su okolnosti relevantne da bi uopće bila riječ o dovođenju člana obitelji u ponižavajući položaj. Turković kao kriterij predlaže gubitak samopoštovanja i samopouzdanja na strani žrtve, po uzoru na jedno kazneno djelo u švedskom Kaznenom zakonu (Turković, u Novoselec i sur., 2007.b). Slično tvrde i drugi domaći autori (Pavišić i sur., 2007.; Bačić i Pavlović, 2001.).⁷ Sudska praksa u tom području poprilično oscilira. Smatra se, primjerice, da je o dovođenju u ponižavajući položaj riječ kad je oštećenica “podvrgnuta bezdušnom, nečovječnom i zluradom ponašanju optuženika, i to u nazočnosti djece” (Županijski sud u Bjelovaru, Kž-175/05). Ponižavajući položaj Vrhovni sud povezuje i s fizičkom inferiornošću, pa i samom činjenicom vrijeđanja žrtve: “zbog izrazite fizičke nadmoći optuženika prema njima”, oštećenike se “očigledno dovodilo u ponižavajući položaj, kao što i činjenica vrijeđanja pogrđnim riječima oca kao i mlađeg brata, stvaraju inferiorni, odnosno ponižavajući položaj za njih” (Vrhovni sud RH, I Kž-577/04-3). Za poniženje je relevantna i dugotrajnost zlostavljanja (Vrhovni sud, III Kr 149/08-3). Međutim, osjećaj bespomoćnosti na strani žrtve sam po sebi za

7 Ponovno je moguće povući paralelu s kaznenim djelom nasilničkog ponašanja (članak 331.), koji također kao posljedicu zahtijeva dovođenje u ponižavajući položaj. Cvitanović tvrdi da je to obilježje “ostvareno kada se žrtva povredom dostojanstva dovodi u stanje bespomoćnosti ili u takvo stanje koje u očima trećih izaziva sućut” (Cvitanović, u Novoselec i sur., 2007.b, 391).

sud nije ponižavajući položaj (Županijski sud u Zagrebu, Kž-1254/07). Sudska praksa o postojanju ponižavajućeg položaja najčešće odlučuje od slučaja do slučaja. Najviši sud u jednom je navratu učinio odmak od takvog čisto kazuističkog pristupa davanjem općene definicije ponižavajućeg položaja kao stupnja poniženja “koji je izravna posljedica izivljavanja nad žrtvom. Ponižavajući položaj implicira gubitak samopoštovanja i samopouzdanja kod žrtve (...)” (Vrhovni sud, III Kr 149/08-3). Očigledno je, ipak, da ne postoje općeprihvaćena mjerila tumačenja tog pojma. S obzirom na činjenicu da se na pojmu ponižavajućeg položaja temelji razgraničenje između kaznenog djela i prekršaja (v. *infra*, 5.), to je izuzetno važan problem.

Zanemareno pitanje teleološke interpretacije ponižavajućeg položaja jest koje se pravno dobro štiti kaznenim djelom nasilničkog ponašanja u obitelji: obitelj kao institucija ili član obitelji kao individua. U dijelu domaće literature ističe se da je kod svih kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži (pa samim time i kod kaznenog djela koje se obrađuje u ovom poglavlju) riječ o “zaštiti individualnih pravnih dobara za čijom zaštitom društvo ima poseban interes” (Turković, u Novoselec i sur., 2007.b, 204). Stariji su autori bili skloniji isticanju obitelji kao univerzalnoga pravnog dobra koje se, među ostalim, štiti tom glavom Kaznenog zakona: Lazarević tako tvrdi da “jednom nastali brak i porodica proizvode određena dejstva koja prevazilaze interese bračnih drugova i članova porodice i dobijaju opštedruštveni značaj” (Lazarević, 1981., 427). I Vrhovni sud u jednoj presudi zauzima stajalište prema kojem je zaštićeno pravno dobro obitelj (Vrhovni sud RH, III Kr-149/08-3). Pojedini njemački autori ističu pak da se tim djelima štite kako obitelj kao univerzalno dobro tako i svaki pojedini član obitelji (Maurach, 1964.). Tumačenje ponižavajućeg položaja ovisit će djelomično o tome kojem ćemo od navedenih dvaju shvaćanja dati prednost: “univerzalističkom” ili “individualističkom”. Iako se logičnijim i životnijim čini prihvatiti individualistički pristup, s obzirom na sistematizaciju posebnog dijela Kaznenog zakona prema kojoj kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji pripada glavi kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži, potrebno je kombinirati oba pristupa.⁸

⁸ S obzirom na to da je u teoriji i praksi zastupljeniji stav prema kojem je zaštićeno pravno dobro primarno član obitelji kao osoba, a ne obitelj kao apstraktna institucija, upitno je je li uvrštavanje nasilničkog ponašanja u obitelji u red kaznenih djela protiv braka, obitelji i mladeži najsretnije rješenje. To pitanje u praksi ipak nije osjetniji problem jer nisu nepoznati slučajevi zaštite više pravnih dobara jednim kaznenim djelom (npr. kod razbojstva – imovina i osobna sloboda).

Nadalje, sporno je i pripada li kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji trajnim kaznenim djelima ili kaznenim djelima stanja. Kod trajnih kaznenih djela počinitelj stvara protupravno stanje, nakon čega ga svojom voljom održava, dok kod kaznenih djela stanja protupravno stanje koje je počinitelj prouzrokovao nakon toga postoji neovisno o njegovoj volji. Pravilno svrstavanje u jednu od tih dviju kategorija ima i praktično značenje: budući da materijalno dovršenje djela kod trajnoga kaznenog djela koincidira s prestankom protupravnog stanja, zastara počinje teći tek u tom trenutku. Ako bismo, u slučajevima dugotrajnoga višekratno ponavljanaog zlostavljanja, početak zastare računali tek od trenutka kad počinitelj u cijelosti i trajno prestane vršiti bilo koji od modaliteta radnje nasilničkog ponašanja u obitelji, zastara ne bi nastupila ni za jednu od pojedinačnih radnji, neovisno o dugotrajnosti zlostavljanja. Takav pristup, prema kojem bi nasilničko ponašanje u obitelji spadalo u red trajnih kaznenih djela, u jednoj presudi zagovara Vrhovni sud: “spomenuti postupci osuđenika promatrani u kontekstu neophodne posljedice predstavljaju prirodno jedinstvo, tim više što slijede gotovo neposredno jedan iza drugog i tek više njih u ukupnosti proizvode spomenuti ponižavajući položaj žrtve. Nadalje, da bi se ponižavajući položaj žrtve, koji je u jednom trenutku nizom raznovrsnih radnji počinitelja ostvaren, i održao, potrebno je protupravnu aktivnost koja predstavlja radnju izvršenja tog delikta (što može biti jedna od već ranije poduzetih aktivnosti, ili neka nova kojom se također vrši nasilje, odnosno osobito drsko ponašanje) ponavljati. Stoga se radi u osnovi o trajnom kaznenom djelu, kod kojeg počinitelj izazvano stanje (ponižavajući položaj žrtve) održava svojom voljom” (Vrhovni sud RH, III Kr 149/08-3). Stav Vrhovnog suda ima bitne implikacije u odnosu na početak računanja zastarnih rokova, ali ima i mnogo šire posljedice. Primjerice, tijekom cjelokupnog razdoblja u kojem postoji protupravno stanje postoji i “istodoban napad” na žrtvu, pa samim time i pravo žrtve na nužnu obranu. Protiv nasilnika bi zato i u trenutku dok spava, čak i ako nova eskalacija nasilja ne slijedi u bliskoj budućnosti, nužna obrana bila dopuštena. Na taj bi način okviri nužne obrane bili značajno prošireni, što je u suprotnosti s učenjima suvremene njemačke kaznenopravne znanosti, koja takve situacije naziva “stanjima koja su bliska nužnoj obrani” (*notwehrähnliche Lage*). Njemačka dogmatika ne obrađuje *notwehrähnliche Lage* u okvirima nužne obrane, nego krajnje nužde,⁹ za što postoji nebrojeni teorijski ra-

9 Takav tretman nipošto ne isključuje pravo žrtve na usmrćenje zlostavljača u trenutku dok on spava, miruje i sl., ali to pravo podvrgava uvjetima koji

zlozi (Roxin, 2006.). Neispravno bi stoga bilo nasilničko ponašanje u obitelji smatrati trajnim kaznenim djelom. Doduše, nasilničko se ponašanje najčešće sastoji od većeg broja različitih postupaka (npr. udaranje, psovanje, guranje, prijetnje itd.), ali u tom slučaju svaku kraću epizodu zlostavljanja koja sadrži određenu prostornu i vremensku koherentnost, a sastoji se od više pojedinačnih radnji, treba smatrati jednom radnjom u pravnom smislu, kojom se ostvaruje biće kaznenog djela iz članka 215.a. Kada je pak riječ o višekratno ponavljanom zlostavljanju, radi se o realnom stjecaju, a u određenim slučajevima moguće je primijeniti i konstrukciju produljenoga kaznenog djela.¹⁰

Stjecaj je također značajan problem u slučajevima nasilničkog ponašanja u obitelji. Unatoč mnogim nedoumicama, praksa je u mnogobrojnim slučajevima bila primorana zauzeti stav o mogućnosti idealnog stjecaja između kaznenog djela iz članka 215.a i drugih kaznenih djela. Dok u određenim situacijama zasigurno može doći do stjecaja (npr. stjecaj nasilničkog ponašanja u obitelji i teške tjelesne ozljede), drugdje – primjerice, kod prijetnje – ta je mogućnost sporna. U jednoj se odluci tvrdi da nema “istovrsnosti kaznenih djela jer su različiti zaštitni objekti”, pa je stoga moguć stjecaj prijetnje i nasilničkog ponašanja u obitelji (Županijski sud u Vukovaru, Kž-43/08). S druge strane, Vrhovni se sud protivi takvoj mogućnosti, tvrdeći da je riječ o prividnom stjecaju zbog odnosa konsumpcije: “(...) u ovom konkretnom slučaju radi se o prividnom stjecaju tj. konsumpciji zbog ekskluziviteta jednog kaznenog djela i inkluzije pratećeg kaznenog djela, gdje se kazneno djelo iz čl. 215.a KZ pojavljuje kao glavno djelo koje u sebi uključuje kazneno djelo iz čl. 129. st. 2. KZ kao sporedno djelo. To znači da kazneno djelo iz čl. 129. st. 2. KZ ne egzistira kao samostalno djelo, jer je konzumirano u radnji izvršenja kaznenog djela iz čl. 215.a KZ” (Vrhovni sud RH, Kžm-47/07-3). Na odnos konsumpcije pozivali su se i županijski sudovi: kazneno je djelo prijetnje “konzumirano u inkriminiranom ponašanju okrivljenika koje se pravno kvalificira kao kazneno djelo – nasilničko ponašanje u obitelji” (Županijski sud u Koprivnici, II Kž-227/03-2). Odnos konsumpcije zbog inkluzije, na koji se pozivaju sudovi, postoji kada je prateće djelo u toj mjeri beznačajno

---

su potrebni za priznavanje krajnje nužde, a ne nužne obrane. V. npr. odluku njemačkoga Saveznog suda u predmetu *Haustyrann-Fall* (BGH NJW 2003., 2464).

10 Članak 61. stavak 2. Kaznenog zakona: “Produljeno kazneno djelo je počinjeno kad je počinitelj s namjerom počinio više istih ili istovrsnih kaznenih djela koja s obzirom na način počinjenja, njihovu vremensku povezanost i druge stvarne okolnosti što ih povezuju čine jedinstvenu cjelinu.”

u usporedbi s glavnim kaznenim djelom da se počinitelj kažnjava samo za glavno djelo. Stvar je to kriminalnopolitičke ocjene koju u konkretnom slučaju provodi sud, no prijetnja (pogotovo njen kvalificirani oblik) ne mora nužno biti u toj mjeri beznačajna da bi morala biti inkludirana u okvire kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji.

Pod određenim uvjetima nasilničko ponašanje u obitelji može biti i produljeno kazneno djelo. U tom slučaju, kao što je već rečeno, uzima se da više počinjenih radnji obiteljskog nasilja predstavlja jednu radnju u pravnom smislu. U pogledu pitanja kada je riječ o stjecaju, a kada o – za počinitelja povoljnijem – produljenom kaznenom djelu postoje brojna razilaženja. Osobito je sporna mogućnost primjene konstrukcije produljenoga kaznenog djela u slučaju počinjenja nasilničkog ponašanja u obitelji prema više članova obitelji, tj. u slučaju da ne postoji identitet oštećenika. Vrhovni je sud zauzeo stav da tada nema govora o produljenom kaznenom djelu, s obzirom na to da “radnja počinjenja mora biti usmjerena na drugog člana obitelji – kao pojedinca, a ne samo apstraktnog dijela obitelji kao zajednice života” (Vrhovni sud RH, Kzz-13/08). Time je očito zauzeto shvaćanje da se tim kaznenim djelom ne štiti samo obitelj kao društvena institucija nego i život, tjelesni integritet, sloboda, dostojanstvo i čast svakoga pojedinog člana obitelji. Za razliku od situacije u kojoj je nasilničko ponašanje usmjereno prema više članova obitelji, u slučaju da je žrtva ponavljanog nasilja uvijek isti član obitelji moguće je primijeniti institut produljenoga kaznenog djela.

RAZGRANIČENJE IZMEĐU KAZNENOG DJELA I PREKRŠAJA NASILNIČKOG PONAŠANJA U OBITELJI

Utvrđivanje kriterija za razgraničenje između kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji i istoimenog prekršaja predviđenog Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji od velikog je praktičnog značenja, kako za počinitelja i žrtvu kaznenog djela tako i za tijela kaznenog progona. Za počinitelja je razgraničenje bitno zbog velike razlike u kaznenim okvirima: dok se za navedeni prekršaj ni u kojem slučaju ne može izreći kazna dulja od devedeset dana zatvora, za kazneno se djelo može izreći kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina. Za tijela kaznenog progona opredjeljenje za prekršaj ili kazneno djelo odnedavno je bitno i zbog činjenice da je, presudom Europskog suda za ljudska prava u predmetu *Maresti*,¹¹ onemogućeno

11 Predmet *Maresti* protiv Hrvatske (presuda od 23. 7. 2009., zahtjev br. 55759/07).

konsekutivno vođenje prekršajnog i kaznenog postupka za kažnjivo djelo koje ima identični ili bitno istovjetan činjenični supstrat.

Bitan za postavljanje razgraničenja je članak 4. ZZNO-a, koji nasilje u obitelji definira kao “svaki oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja“. U nastavku se opširno primjerično nabrajaju pojavnih podoblici svakog od navedenih oblika nasilja. Ovu je definiciju, uz ograde, moguće koristiti i izvan sfere prekršajne legislative, tj. pri tumačenju bića kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji. Dakle, što se tiče modaliteta radnje počinjenja kaznenog djela i prekršaja, osnova za diferencijaciju u biti nema. Jedina je stvarna razlika to što kazneno djelo za posljedicu ima dovođenje člana obitelji u ponižavajući položaj.

Pitanjem razgraničenja bavio se i Vrhovni sud: “Osnovna crta razgraničenja je količina nepravda sadržana u radnji izvršenja (odnosno nasilju, zlostavljanju ili osobito drskom ponašanju), koje, da bi se radilo o kaznenom djelu, mora uzrokovati ponižavajući položaj žrtve – člana obitelji prema kojem je radnja usmjerena.” Sud dalje nastavlja navodeći kako je nužno da radnja “bude određenog intenziteta, većinom da se ponavlja u određenim vremenskim razmacima (koji ne smiju biti predugi) pri čemu njen modus operandi može i varirati” (Vrhovni sud RH, III-Kr 149/08-3). Citirano tumačenje zapravo uspostavlja korelaciju između intenziteta radnje počinjenja i težine posljedice. Drugim riječima, nasilje određenog intenziteta (“teško” nasilje) nužno bi impliciralo postojanje ponižavajućeg položaja, što bi za sobom povlačilo kvalifikaciju kaznenog djela, dok bi “lakši oblik” nasilja bio prekršaj. Na taj način Vrhovni sud zapravo odustaje od tumačenja pojma ponižavajući položaj i osnovu za razlikovanje traži u intenzitetu radnje. Kako mjerila temeljem kojih bi se odredio intenzitet radnje nasilja nužan za svrstavanje u kategoriju “teškog” nasilja praktično ne postoje, već su prepuštena diskreciji tijela kaznenog progona, upitnom postaje pravna sigurnost građana. Sličan bi se problem, doduše, pojavio i ako bi sud razgraničenje temeljio na postojanju ponižavajućeg položaja jer nisu izgrađeni nesporni kriteriji interpretacije tog pojma, no to ne može biti razlogom za samovoljnu interpretaciju.

Zbog navedenih dvojbi pri tumačenju postoji rizik da sud kao primaran kriterij razgraničenja primijeni određene kriminalnopolitičke kriterije. Paradigmatičan je u tom kontekstu članak 10. ZZNO-a, koji navodi svrhu prekršajnopравnih sankcija za zaštitu od nasilja u obitelji: osobitu zaštitu obitelji i članova obitelji ugroženih i izloženih na-

silju, poštovanje pravnog sustava te sprječavanje ponovnog počinjenja nasilja u obitelji primjerenim sankcioniranjem počinitelja prekršaja. Iz navedenoga je očito da je intencija zakonodavca u prvom redu usmjerena k ostvarivanju specijalne prevencije. Generalna prevencija, koja se ostvaruje kaznom zatvora i novčanom kaznom,¹² ovdje je u drugom planu. O tome svjedoči i konstatacija predlagatelja ZZNO-a kako se “novčanim kaznama i kaznama zatvora ne postiže svrha zaštite žrtve” te da Zakon pruža “druga rješenja kojima se može pozitivno utjecati na nasilnika” (Prijedlog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji, 2009.).

Premda je svrha izricanja prekršajnopравnih sankcija predviđenih ZZNO-om umnogome drukčija od svrhe izricanja kaznenopravnih sankcija, pogrešno bi bilo razgraničenje između prekršaja i kaznenog djela temeljiti na tom, u osnovi kriminalnopolitičkom kriteriju. Naime, zadatak je kriminalne politike odrediti granice kažnjivosti, dok se lokalizacijom pojedine radnje unutar tih granica (tj. supsumpcijom pod normu) ne bavi kriminalna politika, nego kaznenopravna dogmatika¹³ (Hassemer, 1974.). Kako je pitanje razgraničenja zapravo pitanje pravilne lokalizacije određene radnje unutar objedinjenog sustava kažnjivih djela, koji obuhvaća i kaznena djela i prekršaje,¹⁴ primjena kriminalnopolitičkih mjerila (pa tako i uzimanje u obzir svrhe kažnjavanja) u tom kontekstu ne dolazi u obzir. Stoga tijela kaznenog progona ne bi smjela poći “od kraja”, tj. prethodnu kvalifikaciju određene radnje obiteljskog nasilja temeljiti na anticipaciji moguće kaznenopravne sankcije i svrhovitosti njena izricanja. Naprotiv, jedinim kriterijem razgraničenja *de lege lata* valja smatrati dovođenje člana obitelji u ponižavajući položaj, zbog čega je izuzetno važno da se taj termin u sudskoj praksi tumači ujednačeno.

12 Novčano kažnjavanje za nasilje u obitelji trebalo bi biti tek iznimno. Zbog etiološke specifičnosti nasilja u obitelji teško je očekivati da će takva kazna imati odvratajući učinak na obiteljskog nasilnika. U konačnici, nemoguće je osigurati čak i to da novčana kazna bude plaćena iz osobne imovine počinitelja; ona npr. može biti plaćena iz zajedničke imovine bračnih drugova ili pak iz imovine zlostavljanoga bračnog druga (najčešće supruge). Paradoksalno je da se na taj način zapravo kažnjava žrtva, čime joj se nanosi istinska nepravda, a ujedno se i destimulira njezina aktivna suradnja s tijelima kaznenog progona.

13 Predmet kriminalne politike možemo označiti kao “određivanje ciljeva” (*Zwecksetzung*), a predmet kaznenopravne dogmatike kao “ostvarenje ciljeva” (*Zweckverwirklichung*).

14 U procesnom smislu, prema presudi *Maresti*, u oba je slučaja riječ o “kaznenoj stvari”.

Učinkovito suzbijanje nasilja nad ženama, osobito kad je riječ o nasilju u obitelji kao jednom od njegovih najčešćih pojava oblika, nije moguće bez jasnog i funkcionalnoga kaznenopravnog okvira. Stvaranje uvjeta za eliminaciju nasilja u obitelji ujedno je i obveza Republike Hrvatske kao stranke brojnih međunarodnopravnih instrumenata s tog područja.

Nadahnut navedenim instrumentima, zakonodavac je 2000. godine nasilje u obitelji, iako i dotad kažnjivo,¹⁵ odlučio inauguirati kao samostalnu inkriminaciju u kaznenom, a nekoliko godina poslije i u prekršajnom zakonodavstvu. Uvođenjem kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji i donošenjem Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji stvoren je specifičan normativni okvir, koji je *novum* u komparativnom pravu, a glavna su mu obilježja:

1) Za razliku od većine zemalja koje su tradicionalno uzor hrvatskom kaznenom zakonodavstvu, kod nas je nasilničko ponašanje u obitelji samostalno kazneno djelo.

2) Zakonski opis kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji sadrži niz široko postavljenih obilježja koja je u praksi i teoriji izuzetno teško pobliže odrediti (nasilje, zlostavljanje, osobito drsko ponašanje, ponižavajući položaj). Time se u pitanje dovodi načelo određenosti kaznenog zakonodavstva i ostavlja preširok diskrecijski prostor sudu.

3) ZZNO nasilje u obitelji predviđa kao prekršaj, čime se stvara dualizam inkriminiranja između Kaznenog zakona i Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. Jedina je osnova za razgraničenje između kaznenog djela i prekršaja dovodenje člana obitelji u ponižavajući položaj, koje je element bića kaznenog djela, ali ne i prekršaja. Budući da je riječ o ambivalentnom pojmu, upitnom iz aspekta načela određenosti, definiranje ponižavajućeg položaja u sudskoj se praksi pokazalo vrlo zahtjevnim zadatkom. Presuda *Maresti* u tom kontekstu, zbog nemogućnosti konsektivnog vođenja prekršajnog i kaznenog postupka, nameće još veću potrebu za nedvosmislenim razlikovanjem prekršaja i kaznenog djela. To više je tako uzmemo li u obzir velike razlike u kaznenim okvirima predviđenima Kaznenim zakonom i ZZNO-om.

¹⁵ Naravno, jedino ako je pojedinom radnjom nasilja bilo ostvareno biće nekog od postojećih kaznenih djela (npr. prijetnje, tjelesne ozljede itd.), što je gotovo uvijek slučaj.

4) Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji usredotočen je na materijalnopravne sadržaje: on definira nasilje u obitelji te kao *lex specialis* u odnosu na Prekršajni zakon propisuje prekršajnopravne sankcije za počinitelja. Za razliku od našeg zakona, usporednopravna rješenja (npr. u Njemačkoj i Austriji) orijentirana su na procesnopravne mjere kojima se štite žrtve obiteljskog nasilja, a koje su građanskopravnoga karaktera i provode se neovisno o pokretanju prekršajnog ili kaznenog postupka (Vračan, 2009.).

Iz navedenoga je očito da domaća zakonska rješenja umnogome ne udovoljavaju ni potrebi za učinkovitim suzbijanjem obiteljskog nasilja, ni potrebi za zaštitom žrtve. Premda je novi ZZNO donesen tek nedavno, za pozitivne su pomake potrebni daljnji normativni zahvati. Autor ovog rada stoga predlaže nekoliko alternativnih rješenja *de lege ferenda*. Stav je autora da bi kako za zaštitu žrtve tako i za ostvarenje svrhe kaznenopravnih sankcija najbolje bilo primijeniti rješenje navedeno pod brojem 1) ili, podredno, pod brojem 2), dok se rješenje navedeno pod brojem 3) sastoji samo od najnužnijih "vatrogasnih mjera". Izbor u konačnici ovisi, naravno, o normativnoj kapacitiranosti i volji zakonodavca.

1) Ukinuti kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji, tj. vratiti se na normativno stanje prije 2000. godine; svaku pojedinu radnju nasilja supsumirati pod zakonski opis pripadajućega kaznenog djela (prijetnja, tjelesna ozljeda, protupravno oduzimanje slobode itd.). Razmotriti uvođenje činjenice da je kazneno djelo počinjeno prema članu obitelji kao kvalifikatorne okolnosti kod pojedinih kaznenih djela. Donijeti novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji koji bi u prvi plan stavio zaštitu žrtve, koja bi se ostvarivala pred građanskim, a ne kaznenim ili prekršajnim sudom, čime bi se (prije svega izricanjem mjera udaljšavanja nasilnika iz stana i zabrane približavanja žrtvi) u najkraćem mogućem roku osigurao prestanak zlostavljanja.

2) Kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji preoblikovati tako da se radnje nasilja pobliže odrede. Razmisliti o brisanju ponižavajućeg položaja. Kao u prijedlogu (1), donijeti novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji koji ne bi sadržavao prekršajne odredbe, nego isključivo procesne mjere zaštite žrtve. Time bi se dokinuo dualizam inkriminiranja, koji je posebno opasan nakon presude u predmetu *Maresti*.

3) Na normativnoj razini u većem dijelu zadržati *status quo*. U praksi postaviti jasne kriterije razgraničenja između

kaznenog djela i prekršaja, temeljene na pojmu ponižavajući položaj, čime bi se umanjili problemi koji proizlaze iz dvostrukog inkriminiranja. Radi učinkovitije zaštite žrtve, izvršiti normativno usklađivanje sigurnosnih mjera i mjera opreza koje se mogu izreći u kaznenom postupku sa zaštitnim mjerama i mjera opreza koje se mogu izreći u prekršajnom postupku. Konkretno, u Kaznenom zakonu predvidjeti sigurnosnu mjeru zabrane približavanja žrtvi te mjeru udaljenja iz stana. Mjere opreza u Zakonu o kaznenom postupku i Prekršajnom zakonu dopuniti mjerom udaljenja iz stana.

Sadašnje je zakonsko uređenje očito umnogome manjkavo i nefunkcionalno, pa se valja nadati da će u skorije vrijeme, po uzoru na uspješna komparativna rješenja (npr. njemačko ili austrijsko), slijediti daljnje izmjene. Budući da je nasilje u obitelji najčešći oblik nasilja nad ženama, a samim time i sveprisutan društveni problem s golemim implikacijama kako za žrtvu tako i za širu zajednicu, za njegovo suzbijanje nije dovoljna samo dobra volja zakonodavca nego i duboko razumijevanje i velik oprez. U suprotnom će za hrvatsko pravno uređenje obiteljskog nasilja i dalje vrijediti stara kineska poslovice prema kojoj je i put u pakao popločen dobrim namjerama.

LITERATURA

- BAČIĆ, F. i PAVLOVIĆ, Š. (2001.), *Kazneno pravo – posebni dio*, Zagreb, Informator.
- GARAČIĆ, A. (2009.), *Kazneni zakon u sudskoj praksi – posebni dio*, Zagreb, Organizator.
- HASSEMER, W. (1974.), *Strafrechtsdogmatik und Kriminalpolitik*, Reinbek bei Hamburg, Rowohlt Taschenbusch Verlag.
- LAZAREVIĆ, Lj. (1981.), *Krivično pravo – posebni dio*, Beograd, Savremena administracija.
- MAURACH, R. (1964.), *Deutsches Strafrecht Besonderer Teil*, Karlsruhe, Verlag C. F. Müller.
- Nasilje u obitelji 2001.-2006. (2008.), Zagreb, Državni zavod za statistiku.
- NOVOSELEC, P. (2007.), *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- NOVOSELEC, P., BOJANIĆ, I., CVITANOVIĆ, L., DERENČINOVIĆ, D., GROZDANIĆ, V.,

- KURTOVIĆ, A. i TURKOVIĆ, K. (2007.), *Posebni dio kaznenog prava*, Zagreb, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- PAVIŠIĆ, B., VEIĆ, P. i GROZDANIĆ, V. (2007.), *Komentar Kaznenog zakona*, Zagreb, Narodne novine.
- ROXIN, C. (2006.), *Strafrecht Allgemeiner Teil*, Band I, München, Verlag C. H. Beck.
- SEDMAK, M., KRALJ, A., MEDARIČ, Z. i SIMČIĆ, B. (2005.), *Nasilje v družini: Analiza družinskega nasilja v Sloveniji – predlogi preventive in ukrepov*, Koper, Univerza na Primorskem.
- VRAČAN, S. (2009.), Procesnopravne mjere protiv počinitelja obiteljskog nasilja. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 16 (2): 179-213.